

Iets over mossen

Hoewel de K.N.N.V. een aantal uitstekende plantenkenners bezit, is het aantal van hen dat zich met mossen bezig houdt, relatief nog steeds vrij klein. De laatste jaren groeit het aantal belangstellenden echter duidelijk, niet in het minst door de op enthousiaste wijze georganiseerde 'mossen-weekenden'. Wie zich met mossen bezig houdt, heeft het hele jaar door studiemateriaal in overvloed en vooral wanneer het met de 'hogere planten' afloopt, zo in de herfst, beginnen vele mossoorten juist aan hun gunstigste periode.

Men moet zich in het begin niet laten afschrikken door de veelheid aan soorten en denken: 'dat is voor mij toch veel te moeilijk', want iedere soort, die men leert kennen, verkleint het aantal onbekende soorten. Mossen zijn, eerlijk gezegd, wel wat moeilijker dan bloemplanten. Wanneer men op een excursie een nieuwe plantensoort leert kennen, dan kan men die zelf later in het veld meestal ook wel herkennen. Het gaat 'vanzelf'. Mossen dienen echter verzameld te worden, daarna liefst met de microscoop bekeken en vervolgens te worden opgeborgen in een herbarium. Het laatste is eigenlijk vrij eenvoudig en men beschikt dan later over vergelijkingsmateriaal, wat natuurlijk erg plezierig is.

Hoewel in ons land hoogst zelden nog een nieuwe hogere plant wordt gevonden (de adventieven en verwilde sierplanten niet meegerekend), worden er nog geregeld voor ons land nieuwe mossoorten gevonden. De laatste twee, drie jaar zijn dat zelfs wel $\pm$ een dozijn soorten geweest. Zo vond ik zelf bv. in een griend langs de Oude Maas de voor Nederland nieuwe soort *Fontinalis squamosa* *), een verwant van het bekende Bronmos (*Fontinalis antipyretica*). Toen ik de plant vond, op een rottende balk langs de oever van de rivier en haar milieu leerde kennen, was het mij mogelijk, binnen korte tijd nog drie vind-

Bronmos $2\frac{1}{5} \times$

plaatsen te ontdekken. Op twee plaatsen kwam de soort weer op rottende balken langs de oever voor. Vaak doe je dan tevens andere vondsten van zeldzame soorten dankzij het feit dat Nederland bryologisch nog lang niet zo is afgegraasd als op hogere planten.

Een vrij groot aantal soorten is in het veld vrij gemakkelijk te herkennen (hoewel microscopische controle eigenlijk altijd gewenst is). Sommige soorten zijn vaak 'met voorbedachten rade' te vinden. Zoek op een bakstenen muurtje naar Muurmos (*Tortula muralis*) en negen van de tien keren zien we er eerst gele, later bruinrode steeltjes van de sporenkapsels op. Op bunkers, waarvan we in het duin of langs de rivieren nog al eens resten aantreffen, zullen we niet vaak vergeefs zoeken naar Muisjesmos (*Grimmia pulvinata*) of Haar-mutsmossen (*Orthotrichum spec.*).

Wat voor mij persoonlijk de bryologie zo interessant maakt, is de bijna ongelooflijk gevarieerde rijkdom aan vormen in alle onderdelen. Sommige soorten zijn zonder loupe nauwelijks waar te nemen, andere kunnen met gemak een voet lang worden, bv. het bekende Haarmos (*Polytrichum commune*). De groep der mossen is in feite veel gedifferentieerder dan de naam 'lagere planten' doet vermoeden. Alleen al over

*) nog niet gepubliceerd.

Muurmos 4 x

Muisjesmos 4 x

Knikkertjesmos 4 x

Achterlichtmos 4 x

de variatie van het sporenkapsel zou een dik boek te vullen zijn. Het ene kapsel is al wonderlijker dan het andere. Talloze vormen wisselen elkaar af. Mooie bolvormige kapseltjes heeft het algemene Knikkertjesmos (*Physcomitrium pyriforme*), dat bv. op kale plekken langs kleiige slootkanten vaak te vinden is. Langs de rivieren, zo op de steenglooiingen langs de Lek, is plaatselijk het Achterlichtmos (*Grimmia apocarpa*) zeer algemeen; deze soort heeft eveneens min of meer ronde sporenkapsels, later door de rode kleur inderdaad net een achterlichtje. Kribbenmos (*Cinclidotus fontinaloides*) groeit geregeld met de vorige soort samen, maar dan meestal in een lagere zone, bereikt door de vloed, hoewel dit laatste niet altijd het geval behoeft te zijn. Kribbenmos kan zeer fors worden, in de Biesbosch vond ik exemplaren van wel twintig cm lang. Kapsels zijn bij deze soort uiterst zeldzaam.

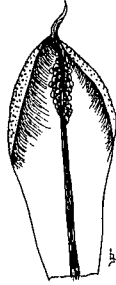
Merkwaardig is vaak de verspreiding van sommige mossen. Je verwacht niet, dat ons Kribbenmos eveneens voorkomt in Tibet en het Achterlichtmos in Antarctica, maar toch is dat het geval. Achterlichtmos is bovendien zeer rijk aan vormen en wordt door sommigen wel beschouwd als Europa's meest variabele soort. Het algemene Zilvermos (*Bryum argenteum*), dat zeer algemeen is, ook veel groeiend tussen de

straattegels van onze grote steden, is een echte cosmopoliet; we vinden het bv. eveneens in Thailand en op Haïti. Andere soorten hebben weer een zeer klein areaal of verspreidingsgebied, soorten die we endemen noemen. Een bryologisch beroemd endem is het levermos *Adelanthus dugortiensis*, dat op de wereld slechts bekend is van de omgeving van het dorp Dugort in Ierland. Soms staat een mos als endem bekend, doordat het moeilijk is te herkennen of elders door andere oorzaken over het hoofd werd gezien. Zo beschreef de Hongaarse bryoloog Prof. Adam Boros in 1924 een voor zijn land en voor de wetenschap nieuwe soort Krulmos (*Funaria hungarica*). Hoewel in het begin gedacht werd aan een endemische soort (echter niet door Prof. Boros zelf), bleek het mos een pontisch-pannonische (Midden- en Oost-Europese) verspreiding te hebben en is het thans bekend tot aan de monding van de Wolga.

Niet alleen bij de geographie der mossen kunnen we voor verrassende feiten komen te staan. Ook het al of niet bezitten van een sporenkapsel kan merkwaardige gegevens opleveren. Er zijn soorten, die niemand ooit nog met kapsels gevonden heeft, waardoor de systematicus er soms niet goed raad mee weet en niet precies weet waar de soort in het systeem ondergebracht dient te worden.

Zilvermos 8 x

*Blad van
Tortula papillosa
met broedkorrels* $\pm 16 \times$

Tortula papillosa 8 x

Haarmos $2\frac{2}{5} \times$

Worden sommige soorten stéeds zonder kapsel gevonden, andere bijna altijd. Het Buizerdmos (*Rhytidium rugosum*), een circumpolaire soort en bij ons voorkomend in de duinen bij Noordwijk, wordt bijna nergens ter wereld met sporenkapsels gevonden, behalve - en daar massaal - in het gebergte van Siberië. Wellicht is in die streken de oorsprong van zijn verspreiding te zoeken. Een andere soort die men niet met kapsels zal vinden, is *Tortula papillosa*, een verwant van ons bekende Duinsterretjesmos. Van deze plant, die een submediterraan- subatlantisch areaal heeft en bij ons voorkomt op bv. Vlieren en Iepen in de kuststreek, zijn voor zover ik weet slechts sporenkapsels bekend uit Australië. Een bijzondere vorm van verspreidingsgebied zien we bij het Slakkenhuismos (*Lepidodon smithii*), dat veel voorkomt in mediterrane streken, o.a. op de Olijf (*Olea europaea*). Een tweede areaal vinden we in Nieuw Zeeland! Een dergelijk areaal noemen we een disjunct of verknijpt areaal. Morphologie en geographie, het zijn slechts twee facetten van de studie van die wonderlijke groep van planten, die we mos noemen.

Kribbenmos 4 x

Adres van de schrijver: